

Du ville gjort det samme!

Da dr. O'Connor valgte å snakke om opphopning av kreft, fikk han svi: «They made me go through hell.» Men valget tok han ikke alene. Det ble til i et fellesskap. Han tok det som talsmann for et lokalsamfunn og representant for legeprofesjonen. Når alle drar i samme retning, kan man vokse seg «six feet tall».

De utfordrende påstandene kommer fra John O'Connor i den kanadiske provinsen Alberta, etter år som lege i tjæresandindustriens midte. Jeg tror egentlig ikke han skryter av en David mot Goliat-erfaring, men tolker det som en inkluderende forklaring, samt noe i retning av: «Jeg er bare en mann, som gjør så godt han kan.» Han virker troverdig når han sier at han fremdeles ikke ser på seg selv som aktivist eller varsler.

– When people call me a whistle-blower, I tell 'em: No! I'm a guitar player.

En god leges gjerning

– Jeg gjorde bare jobben min, presiserer John O'Connor første gang vi snakker sammen. – Når jeg på kort tid oppdaget to tilfeller av sjeldent kolangiokarsinom i min vesle populasjon, måtte jeg prøve å få en oversikt. Jeg leste i pasientjournaler og kontaktet sykehus. Vi avdekket opphopning av flere krefttyper og meldte det videre til alle de rette instansene. At disse ikke fulgte opp, er jeg svært kritisk til. Det minste man kan kreve er vel at folk gjør jobben sin? Heldigvis ser jeg at fylkeslegen i provinsen New Brunswick nå gjør det og faktisk blir lyttet til. I forbindelse med planlegging av skifergassutvinning kritiserer hun industriens mangelfulle utredninger. Det skal ikke være slik at industrien systematisk får tillatelse til prosesser man må regne med er skadelige, fordi det kreves bevis som kun kan skaffes ved å undersøke etter at skaden er gjort. Det finnes kunnskap nok til å handle klokere.

Med en forskers etterrettelighet

Intens, men nøktern informasjon er O'Connors jevne bidrag fra posisjonen som lege for to lokalsamfunn der helse, kultur og natur gradvis forsvinner under føttene på folk på grunn av utvinning av naturressurser. Hans forklarende stemme blander seg med andres kampsanger og kampanjer. O'Connor opp-

lever at de er stadig flere som går sammen – dog ikke i takt – mot fanene «økonomisk utvikling uansett». I min kontakt med ham det siste halvåret har budskapet betegnende nok aldri vært helt det samme; hver gang en ny bit å tygge på, en fersk artikkel å lese, mennesker jeg bør snakke med. Avisartikler, blogginnlegg og filmer har O'Connor katalogisert i mange hyllemeter hjemme, der han holder kontakten med folk i hele verden. Plingfrekvensen fra Mac-en bekrefter nettverket. Liknende interessekonflikter finnes overalt, også i Norge – om enn i mindre skala, mindre rått, men med den samme kampen om oppmerksomheten. Handler

«Det skal ikke være slik at industrien systematisk får tillatelse til prosesser man må regne med er skadelige»

det om avstand til de store byene? John O'Connor mener han deler skjebne med distriktsleger globalt.

– Førre-var-prinsippet er noe vi må slåss for på vegne av denne kloden, sier han. – Det må jo være sånn at vi som er tettest på mennesker og natur, ser noe de lenger unna ikke ser. Jeg innrømmer å ha sagt dumme, spissformulerte ting i fortvilte øyeblikk, men jeg har forsøkt å rette det opp. Det har lært meg å være svært nøye med ikke å påstå mer enn jeg har holdepunkter for, ut fra hva jeg finner av sykdom i min populasjon. Så kan forskere fortelle hva de finner med hensyn til vann- og luftkvalitet her i tjæresanden. Deretter får krefteksperter sammenholde dette og trekke sine konklusjoner.

Men jeg er frustrert over at helsemyndighetene ennå ikke har fulgt opp med uavhengige helseundersøkelser i dette området, slik de har lovet. Med så mange tause tjenere, hvordan kan jeg la være å stille spørsmål? Det gjør at jeg må holde meg oppdatert. Jeg vil bidra med kvalitet.

No man is an island

John O'Connor er kombilege. Han forener samfunns- og allmennmedisin til det beste for vesle Fort MacKay, blant annet ved hjelp av sin sykepleierkone Charlene. Hun er Johns viktigste støttespiller og en kritisk diskusjonspartner. De bor med fem barn i Edmonton, lenger sør i Alberta, men hver uke reiser de nordover. Han var eneste lege i Fort Chipewyan også, i 2006, da livet deres ble snudd på hodet. Nyheten om mistenkelig mye kreft i lokalbefolkningen spredte seg som ild i tørt gress. Myndighetene likte mediestormen svært dårlig. Ett år senere fant O'Connor en konvolutt fra Health Canada med anklager om økonomisk og faglig mislighold, i tillegg til en overraskende påstand om at han som lege hadde slått *utilbørlig alarm*. Som lyn fra klar himmel fikk han et varsel om at han kunne bli fratatt legelisensen. Han og familien måtte flytte langt vekk, helt til østkysten. Nå er de tilbake, renvasket, ikke minst ved hjelp av befolkningen han jobbet for, Canadian Medical Association, støtte fra kolleger, miljøvernere, menneskerettighetsforkjempere og andre i hele verden. – Jeg føler meg tryggere i min sak etter dette, konstaterer dr. O'Connor.

Traditional teachings

Dette dramaet foregår i landet vi gjerne ser til og lærer fra: om utdanning av leger, problembasert læring og kunnskapsbasert medisin (EBM). Canada er stedet der gamle «teachings» uavbrutt har veiledet folks streben i årtusener. Vår egen kong Harald

Foto Ryan Jockson

John O'Connor

Født 15.1. 1957

- Legeutdanning ved National University of Ireland 1982. Turnustjeneste, Nord-Irland
- Allmennlege i provinsen Nova Scotia, Canada, fra 1984. «Landed Immigrant» 1987
- Allmennlege Fort McMurray, betjening av tre småsteder, legerekutteringsprosjekter 1993–2007
- Allmennlege Nova Scotia og lege per telemedisin for steder i Nord-Alberta 2007–09
- Kommuneoverlege Fort MacKay, legevaktsamarbeid med Fort Chipewyan 2009–

siterte John O'Connors gode venn, en tidligere høvding fra dene-folket, i sin nyttårstale i 2010: «Vi har et ansvar for alt levende, og det krever stor klokskap å forvalte naturressursene på en god måte. Indianerhøvdingen Francois Paulette i Canada uttrykte det slik: «Moder jord trenger deres hjelp nå» (1).

Bakgrunnen for dette sitatet var Paulettes innlegg på Statoils generalforsamling samme år. Hans reservat er 32 mil nord for de voksende utvinningsfeltene som nå har en utbredelse større enn hele England (2). Verdens største frittgående bisonstamme finnes fremdeles i nasjonalparken der oppe, med utfordringer som kulde, is, ulv og mennesker. Spillereglene til de lokale jegerne er basert på en religiøs forståelsesmodell for økologisk samspill. Regel nummer 1 er respekt for alt i naturen da alt det skapte har sjel.

O'Connors to indianersamfunn ligger *omkranset* av tjæresandindustrien. De er naboer ved det mektige Athabaska-vassdraget. Dette går over i landets største, Mackenzie, som tømmer seg i Arktis. Det er etter hvert godt kjent at elvevannet

som går mot nord, nedstrøms for tjæresandindustrien, har helt andre forekomster av tungmetaller og karsinogener enn oppstrøms (arsenikk, kvikksølv, polysykliske hydrokarboner, bly m.m.) (3). Tett opp til elvevannet ligger giftdammer fra industrien, så store at de er synlige for øyet fra verdensrommet. Og de lekker (4).

Lokal forvaltning

– Vi har vært heldige og fått hjelp av anerkjente forskere som har skaffet penger og brukt sin kløkt og fritid på å gjøre uavhengige, bunnsolide miljømålinger. De lar seg ikke bestikke. Myndighetene støtter seg fremdeles på industriens egne rapporter. Men den transparente forskningen taler sitt tydelige språk, sier O'Connor.

De helt lokale forvalterne har alltid fulgt med Moder Jord. Deformert fisk skaper uro.

– Det er klart vi vil verne om næringsgrunnlaget vårt, sier en fisker i en dokumentarfilm (5). En yngre mann forteller meg at det ikke er lurt å dusje lenge, for da begynner huden å klø og svi. Luftveis-

problemer florerer. Viltet forsvinner og muligheter for jakt og sinking til tradisjonell, sunn mat, samt tradisjonelle medisiner er borte. Grunnvannet ser ut til å synke pga. industriens vannkrevende prosesser. Men verst er det for folk at de mister så mange unge og gamle på grunn av kreft. Det skaper sorg og utrygghet. O'Connors forvaltning av *sin* rolle ser ut til å speile de mange behovene. Jeg har sett det før, hos en mengde kolleger, og kommet til at det er noe spesielt med ansvarliggjøringen som skjer ansikt til ansikt.

– Det drøftes i lokalsamfunnene om at man bør kreve en god sum penger for retten til resten av landet, det de fysisk bor på, og flytte til et sted langt unna bitumen, tjæresand eller oljesand, som utvinne liker å kalle ressursen – det flyter liksom litt bedre. Høvdingene og deres råd har vanskelige beslutninger å ta, sier John O'Connor alvorlig.

Årelange forhandlinger om land og vann har vært en realitet siden 1600–1700 tallet i Canada. Mange vil nok si at myndigheter og næringsinteresser har vunnet frem hele veien, men altså ikke uten kamp i domstolene og ellers. Prinsippene om frivillig, forhåndsbasert og informert samtykke blir pøvd ut, til inspirasjon og nytte for folk i samme situasjon verden over – også i Norge. Vår kanadiske kombilege fortsetter:

– For tiden er det imidlertid trist å se at de eldre, dem man tradisjonen tro lytter nøye til, blir bestukket av oljeselskapene. Selskapene gir dem en opplevelse av at de ønsker å verdsette og respektere kulturen deres. De får flotte klesplagg, får fortelle sine historier og kjenner en ny verdighet gjennom det. Det er vondt å ødelegge denne opplevelsen ved åpent å spørre hva de tror selskapene egentlig er ute etter. Jeg kan gjøre det fordi vi har kjent hverandre lenge. Etter litt betenkningstid kommer svaret: Penger.

Seeking spirit

Mange søker styrke til å leve med eksistensielle konflikter gjennom tradisjonelle seremonier, dans, historiefortelling og ritualer utendørs.

– Det er vanlig å dra ut i naturen over en litt lengre periode, ti dager kanskje, særlig på sommeren. Vi har et helt nydelig sted en times flytid fra Fort MacKay som heter Moose Lake. Dit drar folk både for å finne medisiner, men også for å finne en spesiell ro i seg selv, lære de unge om ydmyk relasjon til alt som er skapt og Skaperen, ofre tobakk og be. Nå rives bladene i denne «hellige boken» ut, side for side. Moose Lake skal tømmes for bitumen. I tillegg forsvinner mye av de tradisjonelle aktivitetene som har bidratt til en trygg identitet. Livsstil og jobbmuligheter ensrettes i stor grad mot industriens behov, analyserer O'Connor.

Folk fra hele verden, også mange fra

reservatene, flytter til selve «Boomtown», Fort McMurray, med kasino og ubehaglige sikkerhetsopplegg for en blåøyd norsk turist. Mottoet er «Big spirit»! Her er det rikelig med enkle og godt betalte jobber. Mange langpendler. Rusproblematikken har eksplodert. Dopingkontroller fra idrettsverdenen er hverdagen for dem som håndterer de store maskinene. Rush time again!

Stedfestet troverdighet

Her blir altså *iren* O'Connor værende. Er hans kones oppvekst i Alberta noe av forklaringen?

– Folket oppe her er slående veltalende og stedet egentlig veldig vakkert, forklarer han. Det trives vi med. Charlene hadde en god oppvekst med en far som jobbet i tjære-

«Alle har et ansvar for å bidra til den kollektive samtalen om hvor vi vil gå»

sandbransjen. Hun og storfamilien er gode samtalepartnere når jeg forsøker å se flere sider av dette. Jeg tror det gir oss en viktig troverdighet. Kunnskapen og engasjementet er verken lettvinnt eller enøyd. Det springer ut fra tilhørighet over tid, til et konkret sted og er vevd inn i våre liv. Jeg er heller ikke blind for den økonomiske veksten og arbeidsplassene som skapes. Helsesenteret vi selv jobber ved er for eksempel veldig flott. Men jeg ser mer, sier han stille.

Det økonomiske bidraget til statskassen fra Alberta er så betydelig at den konservative økonomen Stephen Harper fra provinsen fikk jobben som statsminister i 2008, til manges store overraskelse. Han ble gjenvalgt i 2011.

– Harper har selv bakgrunn fra oljeindustrien, forteller O'Connor. Det er vanskelig å være vitne til mangelen på transparens, de raske prosessene ved innføring av industrivennlige lover og de dobbeltroller som tillates. I tillegg gjennomføres drastiske kutt i bevilgninger til alle typer kritisk forskning og til overvåkingssystemer av naturressursene våre. Det er selve regjeringen jeg kritiserer og følger tettest med på nå. Oljeindustrien følger stort sett opp det regjeringen gir dem lov til.

Vilt og vakkert

Mektig natur. Det var *det* John O'Connor så da han kom. Det er det vel mange hjemme som ser for seg også, etter timer på tur med Lars Monsen. Malerierne til The Group of Seven er like viktige for kanadiere som

bildene til Munch er for oss. Motivene deres er trær, fjell, vind og vær, samt mystikken man kan oppleve i naturens egne katedraler. Folk elsker høstfarget, rødt løv. Er det da opplevelsen av å ha så mye å ta av som gjør at et område, langt fra folk flest, blir ofret? Kanskje er landet så stort at det er umulig å følge med på det som skjer, spør jeg, men vet at det som omtales som «verdens største industriprosjekt» stadig nevnes i mediene.

– Neste uke kommer The New York Times, sier O'Connor. I går var det et stort oppslag i den britiske, konservative avisen Daily Mirror, smiler han. – Vi får henvendelser fra folk nonstop; de vil undersøke selv hva dette handler om. Jeg har utrolig nok vært i alle dette landets aviser bortsett fra én: den konservative – selv ikke når filmen «Avatar» ble sluppet og regissøren knyttet bilder og handling til det han selv har sett i Alberta. Og vet du hva, jeg tror de fleste faktisk er opptatt av natur og miljø. De resirkulerer søppel, går eller tar sykkel og bruker handlenett. Men folk ser ikke opp fra sitt eget lille bidrag. De orker ikke gå inn i de store dilemmaene. Man snakker med naboen om hyggelige ting.

Jeg inviteres til å dele min historie og lærdom med legestudenter i hele landet, avrunder O'Connor. Å møte deres engasjement og klare tanker er veldig givende. Det er viktig å støtte dem i det mange synes å ha glemt: *alle* har et ansvar for å bidra til den kollektive samtalen om hvor vi vil gå.

Indianergiret

Før hjemreisen fra Canada får jeg høre om det sjeldne «indianergiret» av en idrettsglad kollega. De som kan sette inn dette stopper ikke og *naler*, de bare går og går. Jeg er ganske sikker på at John O'Connor kan giere om av og til – for å gjøre jobben sin.

Helen Brandstorp

helen.brandstorp@uit.no
Nasjonalt senter for distriktsmedisin
Universitetet i Tromsø

Litteratur

1. Kongehuset. Nyttårstalen 2010. www.kongehuset.no/c26951/nyhet/vis.html?tid=89070 [30.10.2012].
2. Once this landscape was a pristine wilderness roamed by deer now it's 'the most destructive industrial project on earth'. Daily Mail 17.10.2012. www.dailymail.co.uk/news/article-2219240/Tar-Sands-Canada-worlds-largest-oil-reserve-173billion-untouched-barrels.html#ixzz2A8o684Ps [30.10.2012].
3. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Athabasca_River. [Kl 1630, 22.10.2012].
4. CBC documentaries. Tipping point: the age of the oil sands. Film [2010]. www.cbc.ca/documentaries/natureofthings/2011/tippingpoint/ [30.10.2012].
5. Downstream MB. www.babelgum.com/3015242/downstream.html [30.10.2012].